

Силвина Б. Михайлова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
София, България

Рецензии и обзори

**Стефка Петрова. Морфологични ситнежи. Глагол. София,
Skuprint publishing, 2009**

**Стефка Петрова. Морфологични ситнежи. Имена.
София, АСПА, 2013**

В последните си трудове „Морфологични ситнежи. Имена“ [1] и „Морфологични ситнежи. Глагол“ [2] проф. д.ф.н. Стефка Петрова ни предлага като че ли „наситнени“, „отделни“ езикови проблеми, изкушена като повечето учени да разработи интересни, актуални и дискуссионни езикови въпроси като вид, залог, формите за учтивост и др. С това впечатление разгръщаме първите страници. Разпределени в две отделни книги, „ситнежите“ гравитират около глагола и имената, представлявайки своеобразна картина на техните характеристики. Всъщност двете ѝ книги проследяват някои особености и отклонения на пълнозначните думи. Например категорията *число* е разгледана като морфологична категория, в чиято основа „лежи количествен признак на именуваните предмети“. При функцията на множествено число се разграничават отделни специфични функции като диференцираща (*дърво, дървета* и *дърво, дърва*), индивидуализираща (*pluralia tantum* – *очила, дънки, жури* и пр.), стилистична, отъждествяваща и др.

Съдържанието обаче отново ни изненадва: четири глави, посветени на няколко части на речта – съществителни, прилагателни, местоимена, и езика на Блага Димитрова. Много от информацията е получила нова интерпретация, други въпроси имат също така ново и различно тълкуване. Критичният поглед на авторката търси и намира място на някои езикови факти, останали малко встрани и ги разполага от системна гледна точка. При съществителните имена се обръща внимание отново на парливите въпроси като определеност и членуване, езикова норма и акцентни дублети. И как да не се вълнува човек, когато в рекламите ни се натрапва: „*Барни, мечето* (от кадъра за рекламни бисквити), *което обича детето*“. Мечето ли обича детето? Детето ли обича мечето?

Кой кого обича? Играта на думи в рекламата дали поучава и какво научава невръстният малчуган? А искат да ни внушат, че детето, обича да яде бисквитки, на чиято опаковка е мечето Барни.

Освен тези езикови проблеми тук са въведени и нови термини – персоними, фалсоними и демонстративи. Новите сполучливи езикови изненади и попадения са несъмнено отклик на съвременното състояние на нашия език, както и на богатия опит на езиковеда, от чийто поглед не са убегнали актуалните изменения в езика ни, а времето ще покаже кои от тях ще се наложат.

Изследването, посветено на глагола, представя системната и несистемна употреба на времената в научен текст и откроява появата на глаголите по честотност, което разкрива техни формални характеристики. Направените наблюдения на глаголните форми и анализът на ексцерпирания материал от двата учебника върху техническа литература дават основания на авторката да направи изводи и заключения за специфичната употреба на глаголните форми като 3 л. ед.ч. и 3 л. мн.ч. Обосновава се повествователният характер на научния текст,

което налага също причастно-страдателните форми, както и честотната поява на глагола *съм* и квалификативните изречения. Съблазънта навярно идва от желанието на специалиста да обясни несвършения и свършения вид така, както се употребяват в езика, дарил на света аспектиалността, и Ст. Петрова още през 2009 г. посвещава самостоятелен труд на глагола.

Изследването представя системната и несистемната употреба на времената в научен текст и откроява появата на глаголите по честотност, което разкрива техни формални характеристики. Нагледното им представяне като система се опира на Айнщайновата релятивистична теория и разкрива нова възможност – да се види „действието в „другото“ време и на „другото“ място – в миналото и в бъдещето“.

Ценно практическо приложение имат многобройните моделни структури, онагледени чрез геометрични фигури, които представят образуването на единия или другия глаголен вид. Глаголите от свършен вид в български език са център, около който са обединени важни наблюдения. Подробно и прецизно се разглежда образуването на глаголите в българския език като се класифицират и извеждат нагледно в таблица. Предложените таблици подпомагат ориентирането на чуждестранните обучаеми във формите на българския глагол – свършен и несвършен, и подпомагат тяхното обобщаване и осмисляне. По-специално авторката проследява глаголите от свършен вид с префиксация и суфиксация, като обръща внимание на настъпващите промени в значението на глагола. Спира се на десемантизацията на глаголните представки, на абсолютната видова двойка, когато глаголите от свършен вид и вторичният глагол от несвършен вид се отличават само по вид, но не и по значение. Разгледани са група глаголи с липсващ изходен глагол като *вляза, сляза, изляза, въведа, доведа, заведа, изведа, преведа, поведа, приведа, проведа* и др. Намираме важни теоретични изводи за представките, които при някои глаголи са загубили ролята на перфективатор и имат единствено словообразователна функция, докато „наставките са по-силни имперфективатори и обезсилват представките, срв.: *извървявам, прочитам...*“. Онагледени и класифицирани, глаголите от свършен и несвършен вид в триъгълници и четириъгълници по-бързо се осмислят в очертаните модели, по-лесно се прави аналогия с други научени глаголи, по-лесно се вниква и запаметява механизмът на българската аспектология: *пиша – напиша – написвам; гледам – разгледам – разглеждам; ... вляза – влизам; кажа – казвам – разказвам и кажа – разкажа – разказвам; уча – науча – научавам – понаучавам и уча – науча – понауча – понаучавам* и много други.

Докато в „Езикови равнища“ Ст. Петрова определя „*сякаш*“ и „*като че*“ като съюзи [1, с. 53], в „Морфологични ситнежи. Имена“ тя ги посочва като „наречия в съюзна функция“, които „Дт-Нс. Чрез наречията *сякаш* и *като че* в съюзна функция, включени в структурна рамка с *такъв*, се изгражда конструкция за начин и сравнение [2, с. 108].“ Като термин „структурна рамка“ напомня въведения от нея термин „синтактична рамка“ [1, с. 32–33]. Езиковата „рамка“ в случая е много удобна при обобщаване – както в горния пример – за начин и сравнение. Тя е удобен инструмент и при изучаване на даден език.

За първи път показателните местоимения и наречия са обединени въз основа на указващата функция, която изпълняват и са наредени до думите с КЪ и ТЪ. Обединението на местоимения и местоименни наречия въз основа на заместващата им функция е основа за аналог с функцията „на въпросителните наречия *кога, къде, как*, образувани от един и същ компонент – КЪ“ [3, с. 105].

Авторката се спира и на два глагола, чиято абстрактна семантика е толкова широкообхватна, че позволява те да заместват много глаголи. За тях се посочва още: „3. Другият местоименен глагол, тясно и неразривно свързан с *таковам* е *онаковам*. Неговото значение е ‘права по обратен начин, не така, а иначе’. Той се използва само заедно с *таковам*“ [3, с. 111–112]. Не само това – като четвърта причина се отбелязва, че двата глагола служат и като мотивираща основа за други думи [3, с. 112]. Глаголите, образувани от демонстратива *такъв – такава*

и *онаковам* са само два като единствено първият е със самостоятелна употреба. Посочва се, че значението му „е равно на заместваните от него глаголи“ [3, с. 111]. Първото значение на *таковам* е формулирано по следния начин: „Приема значението на всеки глагол, който замества“. Очевидно е, че обемът на глагола е многообхватен, а за да бъде такъв, той несъмнено го изразява много общо и неопределено. Всъщност глаголет *таковам* означава, че става дума за извършване на някакво определено действие, което впоследствие се изразява конкретно с жест или с конкретен глагол. Твърди се, че: „4. Двата глагола служат и като мотивираща основа за други думи. От глагола *таковам* се образуват производни глаголи – *натаковам*, *претаковам* със заместителна семантика, но по-често с отрицателна. Практически с повечето представки могат да се образуват нови глаголи от свършен вид, както става и с другите глаголи: *потаковам*, *изтаковам*, *отаковам*, *оттаковам* и пр.“ [3, с. 112]. Остава впечатлението, че глаголет означава действие, което се конкретизира до известна степен от съответния префикс, но все пак е недостатъчно конкретизиран и поради тази причина функционира като заместител на друг глагол или на други подобни глаголи като остава същевременно достатъчно общ. Поради тази причина той може да изпълнява заместителна функция. Следователно глаголет *таковам* и неговите префиксални производни със заместващата му функция напомня английския глагол *do* в същата функция, докато във френски език могат да се посочат *faire*, *maître*, *prendre* и др.

Темата за названия на жителите на съответна държава или *персоними* съгласно държавата, живо интересуват авторката. Наблюденията ѝ върху имената са групирани и прецизно обяснени – както според името на държавата, така и според името на града, посочени са авторските схващания за развитието им в бъдеще. Предложението за изготвяне на примерен списък на персонимите за българските селища според мен е много сполучливо, включително и от гледна точка на чуждоезиковото обучение. Бих си позволила едно предложение – персонимите да се включват като анекс в края на бъдещите учебници за чужденци за тяхна ориентация.

В отделна глава са представени по групи т.нар. *фалсоними*, също много сполучлив термин. Намираме богати разяснения на причините за употребата на събраните фалшиви думи от носители на български език и чуждестранни обучаеми. Колкото до използването им от носителите на български език се изтъкват причини, свързани с трудности от различен характер. Според мене същото е и положението и при чужденците, ето защо мисля, че е крайно време да се състави своеобразно помагало или речник за трудностите в българския език, предназначен както за българите, така и за чужденците. Събрани на едно място, представени по съответен начин, това единствено би улеснило, би подпомогнало съответно и учебния процес. Такъв речник съществува на френски език. *Местоимената*, както и *демонстративите* са също термини, създадени от Ст. Петрова, аргументирано защитени съобразно собственото ѝ становище.

Загриженост и любов към някои думи лъхат от частта за „онеправданите думи“, както и яростната ѝ защита на „пренебрегнатата“ друга група прилагателни имена. Тяхното изолиране, „оставяне извън класификацията“ не я притеснява. Обратното, привличат я словообразователната или семантичната гледна точка, според които те не са приобщени в системата и авторката търси обяснение за тяхната дефективност и равноправното им интерпретиране като елементи на езика.

Като езиковед и като преподавател авторката взема позиция и по формата за учтивост в българския език. Подкрепена с богата информация от извършени тестове и изводи, тя разкрива възможните според нея решения по този въпрос, а разгледаните явления в сферата на повелително наклонение свидетелстват за развитието на езика. Въпреки че за залога е писано много, Ст. Петрова изразява и своето становище по този въпрос, както и не отминава рефлексивността като един от трудните въпроси на граматиката и сравнява „компонентът *се/си*“, „компонентът-местоимение *se*“ или „местоименният компонент *sie*“ в единадесет езика. Продължавайки с компонентите, авторката представя и нови в проклятията

и ругатните, открити в българската преводна фантастична литература. Монографията завършва с някои черти на българския език, свидетелстващи за връзката език и народ, и обратното, като по такъв начин се засяга обобщаващ философски въпрос.

ЛИТЕРАТУРА

Петрова 2008: *Петрова, Ст.* Сложно изречение и езикови равнища. София, Skuprint.

Петрова 2009: *Петрова, Ст.* Асиметрия в езика. София, Skuprint publishing.

Петрова 2013: *Петрова, Ст.* Морфологични ситнежи. Имена. София, АСПА.

Петрова 2009: *Петрова, Ст.* Морфологични ситнежи. Глагол. София, Skuprint publishing.

✉ Силвина Б. Михайлова
sbojdarova@yahoo.com

Публикувано: 25 април 2015